

УДК 37.013.42:81'246.2

С. М. Ситняківська,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
hng@ukr.net

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ ЖИТОМИРСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА ДО ВИКЛАДАННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН БІЛІНГВАЛЬНИМ СПОСОБОМ

У статті представлено результати опитування студентів напряму підготовки/спеціальності "Соціальна педагогіка" щодо викладання фахових дисциплін білінгвальним способом. Було визначено рівень обізнаності студентів щодо поняття "білінгвальне навчання", з'ясовано ступінь мотивації студентів до вивчення фахових дисциплін білінгвальним способом, а також сформульовано висновок про доцільність викладання фахових дисциплін на старших курсах білінгвально.

Ключові слова: білінгвальне навчання, мотиваційні чинники, фахова підготовка.

Актуальність постановки проблеми дослідження. Трансформування вищої освіти в умовах глобалізації суспільства потребує розроблення нових підходів до підготовки майбутніх фахівців у контексті відродження ідей національної та полікультурної освіти. Сучасне соціокультурне становище в системі вищої освіти, залучення студентів до національної культури та культури світової є актуальною потребою сьогодення. Полікультурна освіта сприяє мовному і загальному розвитку людини, умінню орієнтуватись у сучасному багатомовному світі, розв'язуванню проблеми міжнародних відносин у своїй країні й за її межами.

Тому одним із невід'ємних і важливих завдань сучасної вищої освіти стає оновлення її змісту у напрямку полілінгвізму і підготовки молоді до життя у багатогранному, багатокультурному, глобалізованому сучасному суспільстві. При цьому, особливого значення у підготовці майбутніх фахівців соціально-педагогічної галузі набуває формування вміння та спроможності ведення професійного наукового пошуку нових ідей і досягнень, діалогу та обміну інформацією, у тому числі й іноземною мовою з представниками інших країн.

Також варто зазначити, що якісне оновлення змісту освіти у бік полілінгвізму пов'язане зі зростанням потреби у її мультикультурності з огляду на процеси, які спрямовані на інтеграцію трудового потенціалу в межах європейських країн. Національна політика підготовки галузевих фахівців багатьох європейських країн, які б визнавались іншими державами та були конкурентоспроможними на сучасному ринку праці, зазнала значних позитивних змін, особливо стосовно рівня вивчення іноземних мов за фахом підготовки (білінгвальної освіти). Доцільність і необхідність білінгвальної освіти визнається в даний час більшістю дослідників, адже накопичений досвід білінгвальної освіти вже досить значний.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що значний вклад у розробку проблеми білінгвальної освіти зробили новгородські вчені, які створили наукову школу, основним акцентом якої став діалог культур при формуванні інтегративних, комунікативних умінь міжкультурного спілкування. Становлення цієї школи включало три етапи: теоретичне осмислення педагогічних аспектів білінгвізму як міждисциплінарного феномена (М. М. Певзнер, А. Г. Ширін); концептуальне обґрунтування інтегративної моделі білінгвальної освіти в сучасній російській школі (Л. І. Плієва, Н. Є. Сорочкін, Ю. В. Кодочігова та ін.); розробка теоретичних основ білінгвальних освітніх програм у вищій школі як засобу полікультурної освіти студентів (М. М. Певзнер, І. В. Алексашенкова, Г. П. Александрова, Н. С. Кузнєцова, О. С. Орлов, І. І. Дмитрієва, С. В. Шубін, Н. А. Шайдорова) [1].

В Україні педагогічні дослідження білінгвальної освіти з'явилися нещодавно. Їх поява спричинена тим, що починаючи з 90-х років ХХ століття нові соціально-економічні реалії, прагнення інтеграції у європейський простір викликали появу хвилі нових досліджень, присвячених в тому числі і проблемам формування фахівця-білінгва, а також вивченню зарубіжного досвіду білінгвального навчання та можливостей перенесення такого досвіду на вітчизняну систему освіти, його адаптації з урахуванням наявних соціокультурних умов (А. М. Гусак, А. О. Ковальчук, Ф. А. Моїсєєва, О. О. Худзей).

У 90-ті роки ХХ століття сформувалася європейська наукова школа, яка вивчала білінгвізм з точки зору розуміння і вивчення різних його феноменів, отримання спеціальних знань за допомогою рідної мови та іноземної, полікультурного виховання для полегшення інтеграції молоді в загальноєвропейське культурне середовище. Досягненням європейської школи вважається розробка теоретичних основ білінгвальної освіти як альтернативного шляху вивчення іноземної мови [2; 3]. Однак, жодна із цих шкіл не розглядала питання білінгвізму з точки зору фахової підготовки іноземною мовою, а лише з точки зору інтеграції осіб у полікультурне середовище.

Однак, на сьогоднішній день впровадження білінгвального навчання у ВНЗ, попри очевидну актуальність, має серйозні проблеми. Вони стосуються різних сторін його впровадження у навчальний процес: насамперед,

відсутністю відповідного розробленого методичного забезпечення, браком часу, використанням лише традиційних методів навчання та невірного розуміння його цілей самими студентами, а іноді і зневіри у його успішність і потрібність. Насправді ж білінгвальне навчання може принести майбутньому фахівцю більше користі, ніж класичне, розвиваючи у студента різні професійні компетенції, які у майбутньому дадуть можливість конкурувати не лише на українському, а й на світовому ринку праці.

Тому **метою даної статті** є дослідження ставлення студентів напряму підготовки/спеціальності "Соціальна педагогіка" соціально-психологічного факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка до викладання фахових дисциплін білінгвальним способом.

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на велику кількість наукових шкіл та науковців, які займаються проблемою білінгвізму в останні десятиліття, а також її актуальність та феноменальність, можна дійти висновку, що дослідження у цій галузі будуть продовжуватися, адже білінгвальна освіта має велике значення не тільки для розвитку педагогічної теорії і практики, але і набула універсального значення з точки зору підготовки майбутніх кваліфікованих фахівців. Про перспективність і необхідність вивчення цієї проблеми свідчать результати опитування студентів соціально-психологічного факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка, яке було проведене у 2011 році у рамках науково-методичного семінару "Проблема викладання фахових психолого-педагогічних дисциплін іноземною мовою" (2-5 курси, всього було опитано 80 студентів). Так, на запитання: "Чи потрібно, на Вашу думку, у ВНЗ викладати фахові предмети англійською мовою?" 74 % респондентів відповіли "так", 7 % – "ні", 19 % – "не впевнені". Варто зазначити, що з 2011 року кафедрою Соціальної педагогіки та педагогічної майстерності ЖДУ ім. Івана Франка задля реалізації освітніх вимог щодо вільної адаптації студентів в освітньому і науковому просторі країн-учасниць Болонського процесу почали впроваджуватися навчальні програми для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня "магістр" фахово-комунікативного спрямування на білінгвальній основі, тобто декілька фахових предметів почали викладатися білінгвально.

Варто зазначити, що білінгвальна освіта впливає не лише на інтелектуальний та особистісний розвиток людини, вона вирішує набагато ширше коло питань, що стосуються не лише освітнього аспекту. Доведено, що при білінгвальному навчанні розвиваються не лише лінгвістичні, а й когнітивні, соціальні, емоційні характеристики особистості, тому саме полікультурне навчання зможе допомогти суспільству сформувати у молоді гуманну модель поведінки і ставлення до людей інших націй. У білінгвальній освіті можна знайти ефективні форми зниження міжнаціональних конфліктів, які будуть застосовуватися в широкому соціальному середовищі, адже за статистикою 76 % молоді європейських країн на сьогоднішній день здобувають саме вищу освіту. Важливо також зазначити, що проблема організації навчання в полікультурному просторі є дуже важливою для всіх європейських держав. Особливо складною вона стає у зв'язку з великим припливом переселенців, біженців, міграцією трудових ресурсів, який спостерігається у всіх розвинених країнах світу. Україна, будучи невід'ємною частиною європейського освітнього простору, є також історично сформованою багатонаціональною державою. Більшість західних країн також на сьогоднішній день є полікультурними. Тому досвід організації вищої освіти на білінгвальній основі є дуже важливим для усіх європейських країн, у тому числі й України, у контексті вирішення нових проблем.

Білінгвальна підготовка у нашому випадку постає не лише як лінгвістична категорія щодо формування іншомовної компетентності майбутніх фахівців: ми розглядаємо білінгвальне навчання як засіб формування професійної компетентності шляхом викладання профільних дисциплін іноземною мовою, що дасть можливість студентам набути не лише комунікативних, а й професійних знань та умінь, які згодом сприятимуть у вирішенні реальних життєвих і професійних проблем, спонукатимуть до особистісного самовизначення та самореалізації.

Для цього навчальні плани вищих навчальних закладів з підготовки фахівців відповідного рівня мають включати певну кількість навчальних дисциплін, що повинні викладатися білінгвально, надаючи студентам можливість оволодіння необхідними фаховими знаннями, шляхом використання іноземної мови на творчому рівні. Для визначення необхідної кількості дисциплін, які доцільно вивчати іноземною мовою, може бути запропонований метод "золотого перетину", статистична теорія навчання, основана на Великому принципі подвійності, законі єдності і боротьби протилежностей, системі Янь-Інь [4]. Будучи покладеним в основу формування системи освіти загалом і білінгвальної зокрема, вони дозволять найбільш повно поєднати низку протилежностей, які, передусім, відображають вимоги реального стану навчання майбутніх фахівців при існуючому рівні знань відповідної категорії студентів.

Для реалізації цього принципу відповідно до теоретичних положень даного методу необхідно визначити перелік головних протилежностей, що супроводжують процес, який підлягає аналізу – білінгвальне навчання студентів профільним дисциплінам. Таких протилежностей у процесі білінгвального навчання існує дуже багато і всі вони пов'язані переважно з особливостями формування нових знань та умінь у студентів.

Статистично доведено (А. П. Свірідов, А. С. Сігов), що для гармонійної всебічної гуманістичної освіти, в тому числі і білінгвальної, необхідний баланс у всіх освітніх категоріях та процесах. Для цього варто використати одну з найпростіших математичних моделей, за допомогою якої можливо визначити зони

гармонії, небезпечних ділянок та зону ризику між двома полюсами протилежностей за принципом золотого перетину [4]. Якщо розглядати білінгвальне навчання як протилежність двох мов (рідної та іноземної), то за допомогою запропонованої моделі, можливо визначити зону гармонії, зону небезпечних ділянок та зону ризику між двома полюсами навчання на білінгвальній основі, а отже визначити об'ємну частку фахового навчального навантаження, яке доцільно викладати при білінгвальному навчанні іноземною мовою. Отже, для підготовки студентів-магістрантів із соціальної педагогіки на білінгвальній основі необхідно вивчати від 6 до 10 навчальних дисциплін, або з точки зору бюджету навчального часу, то від 447 до 723 годин [4].

Зважаючи на проблему впровадження у процес підготовки магістрів білінгвальних навчальних програм та особливості застосування навчально-методичного забезпечення у процесі викладання фахових дисциплін іноземною мовою, бюджет часу викладання фахових дисциплін іноземною мовою значно менший визначеного за принципом "золотого перетину" і становить на сьогоднішній день лише 180 годин на рік, але бажання та розуміння студентами доцільності та актуальності білінгвальної підготовки спонукає до розробки білінгвальних навчальних планів і програм, інноваційних методів та технологій, навчально-методичного забезпечення, методологічного базису білінгвальної фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів.

Для виявлення ставлення, рівня обізнаності студентів 2-6 курсів напряму підготовки/спеціальності "Соціальна педагогіка" соціально-психологічного факультету ЖДУ ім. Івана Франка до викладання фахових дисциплін білінгвально було проведено пілотне опитування "Чи потрібно вивчати фахові дисципліни білінгвальним способом". Анкета складалася із восьми запитань на визначення рівня обізнаності студентів щодо білінгвального навчання, їх ставлення до такого виду навчання, бажання навчатися у такий спосіб. До кожного запитання було запропоновано п'ять градаційних варіантів відповіді (від найбільш позитивного до найбільш негативного) та представлено можливість запропонувати власний варіант відповіді, за умови якщо запропоновані варіанти студента не задовольняють із якихось причин.

В опитуванні взяло участь 48 студентів напряму підготовки "Соціальна педагогіка" другого курсу, 35 студентів напряму підготовки "Соціальна педагогіка" четвертого курсу, 12 студентів п'ятого курсу спеціальності "Соціальна педагогіка" та 7 студентів шостого курсу спеціальності "Соціальна педагогіка". Загальна кількість – 102 студенти.

На питання, що стосувалися обізнаності студентів, що таке білінгвальне навчання, 83 % студентів другого курсу, 94 % студентів четвертого курсу та 100 % студентів п'ятого та шостого курсів відповіли вірно. Це означає, що майже усі студенти розуміють це поняття правильно, але на другому та четвертому курсах є невелика частина студентів (17 % та 6 % відповідно), які не розуміють поняття "білінгвальне навчання", але на старших курсах уже всі респонденти розуміють цей феномен правильно. Ми пояснюємо таку позитивну динаміку тим, що на старших курсах, коли студенти починають вивчати фахові дисципліни, вони все більше починають звертатися до іноземних джерел, доступних в електронному вигляді, але іноземною мовою, більш виважено починають відноситися до майбутнього працевлаштування, оцінюють переваги фахівця-білінгва, починають знайомитися з предметами, які викладаються на старших курсах білінгвальним способом.

Що стосується базових знань студентів, необхідних для вивчення фахових дисциплін іноземною мовою, то лише 10 % студентів другого курсу володіє базовими знаннями іноземної мови, достатніми для вивчення фахових дисциплін білінгвально, 90 % – не в змозі вивчати фахові дисципліни білінгвально без попередньої підготовки; на четвертому курсі 6 % респондентів готові вивчати фахові дисципліни білінгвально і 94 % респондентів вважають, що зможуть вивчати фахові дисципліни після спеціальної попередньої підготовки. 83 % респондентів п'ятого і 86 % респондентів шостого курсу готові вивчати фахові предмети білінгвальним способом без попередньої підготовки і лише 17 % опитаних п'ятого та 14 % студентів шостого курсу мають потребу у попередній підготовці перед вивченням спеціальних предметів білінгвально. Така велика відсоткова різниця між студентами молодших (які не готові до вивчення фахових дисциплін білінгвальним способом без попередньої підготовки) та старших курсів (які майже усі готові до вивчення спеціальних предметів білінгвально) свідчить про те, що студенти молодших курсів ще недостатньо особисто зорієнтовані, до кінця не усвідомлюють переваг білінгвальної підготовки, а студенти старших курсів, будучи зорієнтованими на профільні предмети, що починають викладатися на старших курсах, у процесі навчання, самоосвіти та саморозвитку, готуючи себе до професійної діяльності, нарощують певну категорійно-понятійну базу (іноземною мовою в тому числі), що дає їм можливість вивчати фахові предмети білінгвальним способом. Також студенти старших курсів зазначили, що у процесі навчання їм доводиться користуватися англomовною літературою, електронними ресурсами іноземною мовою, що також сприяє розвитку словникового запасу. Зважаючи на велику кількість студентів молодших курсів, які висловили потребу у попередній підготовці для подальшого вивчення фахових дисциплін білінгвально, пропонуємо вводити з першого року навчання супроводження профільних предметів білінгвальними навчально-методичними та довідковими матеріалами для подальшої комунікативної адаптації студентів у профільному понятійно-термінологічному середовищі.

Зважаючи на вищеперераховані причини, 75 % студентів другого курсу та 54 % студентів четвертого курсу жодного разу не використовували підручники чи посібники з фаху, написані іноземною мовою і, навпаки, 83 % респондентів п'ятого та 100 % студентів шостого курсу користувалися за період навчання навчальною та довідковою літературою, написаною іноземною мовою.

На питання: "Чи хотіли б Ви, щоб фахові предмети виклалися у Вас іноземною мовою?" ствердно відповіли 58 % студентів другого курсу, 77 % студентів четвертого курсу, 83 % студентів п'ятого курсу та 100 % студентів-магістрантів (рис. 1).

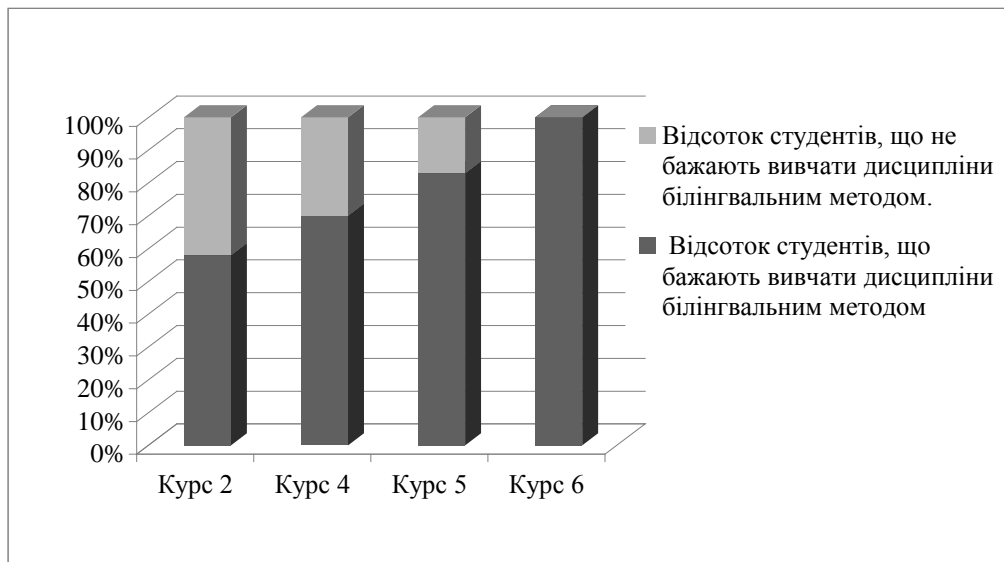

Рис. 1. Результати опитування студентів щодо їх бажання вивчати фахові дисципліни білінгвальним способом (у %).

Зростання відсотка студентів, які бажають вивчати фахові предмети іноземною мовою від молодших курсів до старших пояснюється тим, що на старших курсах студенти починають усвідомлювати, що білінгвальний фахівець стає конкурентоспроможний на сучасному ринку праці, має доступ до новітніх досягнень у професійній галузі, завдячуючи фаховим білінгвальним знанням, а також може бути повноцінним полікультурним професіоналом, беручи участь у міжнародних наукових конференціях, симпозіумах, круглих столах, семінарах. Це підтверджується відповідями респондентів на питання: "Чи буде мати, на Вашу думку, переваги фахівець, що вивчав спеціальні предмети іноземною мовою, над фахівцем, який не вивчав фахових дисциплін іноземною мовою?", які розподілилися наступним чином: вважають, що буде мати переваги – 60 % студентів другого курсу, 80 % студентів четвертого курсу, 100 % студентів п'ятого та шостого курсів. Варто також зазначити, що 63 % респондентів другого курсу, 69 % студентів четвертого курсу, 75 % респондентів п'ятого та 71 % студентів шостого курсу мають бажання продовжити навчання або працевлаштуватися при можливості за кордоном.

На питання: "Чим може бути вмотивований студент, щоб вивчати фахові дисципліни білінгвальним способом?" відповіді студентів розподілилися наступним чином: 21 % студентів другого курсу, 17 % студентів четвертого курсу, 25 % студентів п'ятого курсу та 29 % студентів шостого курсу вважають, що престижністю диплома, в якому буде це вказано; 58 % респондентів другого курсу, 51 % студентів четвертого курсу, 75 % студентів п'ятого курсу та 71 % респондентів шостого курсу – можливістю працевлаштування за кордоном, незначний відсоток студентів відмітили серед мотиваційних чинників можливість доступу до найсучасніших світових надбань у соціально-педагогічній галузі, полікультурність сучасного суспільства, яке вимагає знання іноземної мови за фахом. Тобто є багато мотиваційних чинників, які спонукають студентів до білінгвального навчання.

Висновок. Таким чином, можна підсумувати, що студенти соціально-психологічного факультету напряму підготовки/спеціальності "Соціальна педагогіка" ЖДУ імені Івана Франка повністю обізнані із поняттям "білінгвальне навчання", за умови попередньої підготовки позитивно ставляться до вивчення фахових предметів іноземною мовою, існують певні мотиваційні чинники, які спонукають студентів до білінгвального навчання, студенти чітко усвідомлюють переваги фахівця-білінгва на сучасному ринку праці.

На наш погляд, білінгвальне навчання забезпечить свідоме ставлення студента до професійної діяльності, розвиватиме світогляд, самосвідомість та самовідповідальність, розширить можливості адаптації майбутнього фахівця у різних соціальних, інформаційних, наукових реаліях сьогодення. Білінгвальне навчання дасть змогу випускникам простіше інтегруватися у сучасний ринок праці, вимоги якого передбачають вільне володіння іноземною мовою за фахом. Серед перспектив розвитку білінгвального навчання у Житомирському державному університеті імені Івана Франка – організація

міжнародних студентських науково-практичних конференцій, пошук грантової підтримки білінгвальної освіти соціальних педагогів, видання білінгвальних підручників та посібників за фахом.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці теоретико-методологічного базису формування білінгвальної професійної компетентності майбутніх фахівців із соціальної педагогіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ширин А. Г. Педагогические аспекты билингвизма : развитие новой научной школы / А. Г. Ширин. – Ментор. – 2003. – № 2. – С. 34–38.
2. Fischman J. A. Bilingual education. An international sociological perspective / J. A. Fischman. – Rowley, MA : Newbury House, 1976. – 217 p.
3. Kloss H. The American bilingual tradition / H. Kloss. – Rowley, MA, 1997. – P. 112–134.
4. Ситняківська С. М. До питання формування оптимальної системи білінгвального навчання у вищому навчальному закладі / С. М. Ситняківська // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир, 2012. – № 65. – С. 85–88.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Shirin A. G. Pedagogicheskiye aspekty bilinhvizma : razvitiye novoy nauchnoy shkoly [Pedagogical Aspects of Bilingualism : the New Scientific School Development] / A. G. Shirin. – Mentor. – 2003. – № 2. – P. 34–38.
2. Fischman J. A. Bilingual education. An international sociological perspective / J. A. Fischman. – Rowley, MA : Newbury House, 1976. – 217 p.
3. Kloss H. The American bilingual tradition / H. Kloss. – Rowley, MA, 1997. – P. 112–134.
4. Sytnyakiv'ska S. M. Do pytannya formuvannya optimalnoyi systemy bilingval'nogo navchannya u vyshchomu navchal'nomu zakladi [To the Question of Forming the Optimal System for Bilingual Teaching in the Higher Educational Institution] / S. M. Sytnyakiv'ska // Visnyk Zhytomyr'skogo derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franko [Zhytomyr Ivan Franko State University Journal]. – Zhytomyr, 2012. – № 65. – S. 85–88.

Матеріал надійшов до редакції 16.02. 2015 р.

Ситняковская С. М. Исследование отношения студентов социально-психологического факультета Житомирского государственного университета имени Ивана Франко к преподаванию специальных дисциплин билингвальным способом.

В статье представлены результаты опроса студентов направления подготовки/специальности "Социальная педагогика" по преподаванию специальных дисциплин билингвальным способом. Был определен уровень осведомленности студентов о понятии "билингвальное обучение", выяснена степень мотивации студентов к изучению специальных дисциплин билингвальным способом, а также сформулирован вывод о целесообразности преподавания профессиональных дисциплин на старших курсах билингвально.

Ключевые слова: билингвальное обучение, мотивационные факторы, профессиональная подготовка.

Sytnyakiv'ska S. M. The Research of the Attitude of Socio-Psychological Faculty Students of Zhytomyr Ivan Franko State University to Teaching Special Subjects Bilingually.

In the article it is said that one of the essential and important problems of the modern higher education is updating its content towards bilingualism and preparing young people for life in the multifaceted, multicultural, globalized modern society. However, bilingual education becomes of particular importance in preparing future professionals of the socio-educational sphere. The purpose of this paper is to study the attitude of socio-psychological faculty students of Zhytomyr Ivan Franko State University to teaching special (socio-pedagogical) subjects by the bilingual method. To identify the attitude, the awareness of 2-6 courses students of the socio-psychological faculty to teaching special subjects bilingually, the pilot survey "Do you want to learn special socio-pedagogical subjects by bilingual way?" was conducted. The questionnaire consisted of eight questions to determine the level of the students' awareness about bilingual education, their attitude towards this type of learning, the desire to learn this way. To each question five gradational answers were offered (from the most positive to the most negative) and the opportunity was presented to offer their own option, provided that the proposed options do not meet the student for some reason. In the survey 48 students of the second year of studies were involved, 35 students of the fourth year of studies, 12 students of the fifth year of studies and 7 students of the sixth year of studies. Total number was 102 students. The study found that the socio-psychological faculty students of Zhytomyr Ivan Franko State University are fully aware of the concept of "bilingual education", have the positive attitude for studying special socio-pedagogical subjects bilingually, besides it was found that there are many motivational factors that motivate students to the bilingual education, students are acutely aware of the bilingual specialist's benefits in today's job market.

Key words: bilingual education, motivational factors, professional training.